

Justitiedepartementet

ju.remissvar@regeringskansliet.se; ju.L5@regeringskansliet.se

Dnr Ju2022/02651

2022-11-15

Straffansvar för psykiskt våld

Sammanfattning

Bris, Barnens rätt i samhället, har beretts tillfälle att yttra sig om lagförslaget om Straffansvar för psykisk misshandel. Bris tillstyrker lagförslaget i sin helhet, men har synpunkter som presenteras nedan.

- Bris tillstyrker förslaget om införande av brottet, psykisk misshandel.
- Bris anser att utredningen hade gynnats av ett tydligare barnrättsperspektiv.
- Bris anser att rekvisitet om otillbörlig kontroll måste ses i förhållande till vårdnadshavarens utövande av bestämmanderätt, utan att det på ett obefogat sätt inskränker barns frihet och integritet. Vidare ska otillbörlig kontroll också beaktas i relation till barns utsatthet i hedersrelaterat våld och förtryck.
- Bris anser att rätten, i en domstolsprövning, måste erinra sig om att barns särställning och relation till vuxna påverkar bedömningen om en gärning kan vara ägnad att skada barnets självkänsla.
- Bris tillstyrker det alternativa förslaget om en korshänvisning i 4 kap. och 5 kap. Brottsbalk (1962:700) för föroläpningsbrott, som sker i kontexten av nära relation och vid hedersrelaterat våld och förtryck.
- Bris anser att psykisk misshandel ska utgöra ett grundbrott i förhållande till barnfridsbrottet.
- Bris delar utredningens slutsats om att inte inkludera försummelse som ett uttryck för psykisk misshandel.

Inledning

Bris uttalar sig med utgångspunkt i ett barnrättsperspektiv. Detta innebär en syn på barnet som bärare av mänskliga rättigheter och särskilda rättigheter i egenskap av att vara just ett barn. Till detta synliggörs också barns sårbarhet i beroendeställning till sina föräldrar och andra vuxna som har ett ansvar för barnet. Frågor som rör våld mot barn blir därför mycket viktiga att bevaka.

Av detta skäl, vill Bris inledningsvis understryka att utredningen hade gynnats av ett tydligare barnrättsperspektiv. Genomgående i utredningen saknas barns röster, forskning inom barnrättsområdet, och expertis från barnrättsorganisationer. Det innebär i sin tur att erfarenheter och kunskap kring barns livsvillkor inte beaktas i en fråga som i allra högsta grad också berör barn.

Vad gäller införande av brottsrubriceringen "psykisk misshandel", kan sägas att det i dagsläget finns möjlighet att åtalas och dömas för olika former av psykiskt våld, såsom genom ofredande, olaga hot och olaga tvång. Det är dock, precis som framgår i utredningen, vanligt att dessa gärningar, om de upptäcks, resulterar i böter eller andra icke-frihetsberövande påföljder. För de barn vars utsagor kommer till rättsväsendets kännedom, blir upprättelsen därför knappt kännbar.

Vidare ringar inte befintliga straffbestämmelser in de situationer när barn utsätts för återkommande och systematiska former av psykiskt våld.

Barnkonventionens art. 19 föreskriver tydligt att Sverige har en skyldighet och ett ansvar att vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder för att skydda barn från alla former av våld, vari psykiskt våld utgör en av dessa. När barnkonventionen blev lag år 2020, visade lagstiftaren och samhället i övrigt, en större ambition om att prioritera och stärka barns rättigheter.

Det aktuella lagförslaget tycks ha en ambition att kriminalisera systematiska inslag av förnedrande handlingar som kränker barnet, varför förslaget är ett välkommet inslag i arbetet för varje barns rätt till skydd från våld.

Nedan presenteras Bris inställning till de två ändringarna i lag, dels om införandet av psykisk misshandel, dels om ändringen av åtalsreglerna för ärekränkingsbrott.

Om det nya brottet - psykisk misshandel

3 kap. 5 a § Brottsbalk (1962:700)

Den som upprepat utsätter en annan person för nedvärderande, förödmjukande eller på annat sätt kränkande gärningar eller utövar otillbörlig kontroll över en annan person genom att begränsa den personliga handlingsfriheten, döms, om gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för psykisk misshandel till fängelse i högst fyra år.

Konstruktionen av straffbestämmelsen består av fyra delar, eller rekvisit. För straffansvar krävs först och främst att den brottsliga gärningen utgörs av upprepade handlingar. Gärningen ska vara nedvärderande, förödmjukande eller kränkande, alternativt, innebära otillbörlig kontroll som begränsar en persons handlingsfrihet. Gärningarna ska slutligen vara ägnat att allvarligt skada personens självkänsla. För detta kan högst fyra års fängelse utdömas.

Varje rekvisit av straffbestämmelsen kommer att analyseras vidare nedan.

Upprepade tillfällen

Bris tillstyrker rekvisitet om att brottet kräver att gärningen består av upprepade handlingar. Beaktat att syftet med det nya brottet, är att kriminalisera ett systematiskt beteende som består av fler än en enskild händelse, är kravet på upprepning rimligt avvägt.

Det är de återkommande inslagen av kränkningar som resulterar i att skadan på barnet blir mer omfattande. Eftersom barnet blir utsatt vid flera tillfällen under sin uppväxt, kan kränkningen utan vidare antas innebära en irreversibel skada på barnets integritet och självkänsla, och vidareutveckling senare i livet.

Nedvärderande, förödmjukande eller kränkande gärningar

Bris tillstyrker rekvisitet och ser positivt på hur begreppen illustrerar det psykiska våldets kärna och syfte. I promemorian finns en omfattande och icke-uttömmande lista av olika handlingar som utgör psykiskt våld.¹ Bland det brottsliga gärningarna återfinns exempelvis psykiska övergrepp, manipulationer, bli kallad glåpord, utfrysning, isolering, hot, tvång, eller avslöja något känsligt eller personligt.

Bris saknar dock här ett barnrättsperspektiv kring vad det innebär för barn att utsättas för denna typ av psykiskt våld. Hur ett barn reagerar på psykiskt våld skiljer sig från de erfarenheter många vuxna har av psykiskt våld.

För Bris berättar barn om systematiska kränkningar i hemmet där en eller flera vuxna, föräldrar och styvföräldrar, skrämmar, hotar och kränker barnet på olika sätt. Barn beskriver konsekvenserna av det psykiska våldet, hur det påverkar deras självkänsla och mående och tillit, och den negativa inverkan det får på barnets sociala relationer, skolprestationer och framtidstro.

Otillbörlig kontroll

Bris tillstyrker rekvisitet om otillbörlig kontroll. En sådan gärning faller in under psykiskt våld, men är annorlunda i sin karaktär. Då nedvärderande, förödmjukande och kränkande handlingar skadar ett barns uppfattade egenvärde, skapar otillbörlig kontroll en stark känsla av maktlöshet hos barnet.

Att övervakas, fräntas sin möjlighet att utöva sina rättigheter, och tvingas förhålla sig till förövarens krav, innebär enorma inskränkningar i barnets integritet. Detta är särskilt viktigt att beakta för barn som lever i en kontext präglad av hedersrelaterat våld och förtryck.

Många barn som lever i en sådan miljö, berättar för Bris om hur de tvingas navigera i ett liv med ständigt växande kontroll. Barn berättar om rädslan för att söka hjälp, och om de sanktioner de riskerar ifall de blir påkomna.

För att straffbestämmelsen ska ha en reell effekt för dessa barn, krävs därför att rättsväsendet har adekvat kunskap om dessa barn och deras förutsättningar till stöd och hjälp.

Vidare ska det understrykas att en grundlig prövning bör göras i förhållande till barnets mognad och ålder när en vårdnadshavare utövar kontroll genom sin bestämmanderätt², och huruvida den ska anses vara otillbörlig eller inte.

Barn har i takt med stigande ålder och mognad en rätt till en växande autonomi och självbestämmande. Barns upplevelser av otillbörlig kontroll ska därför inte trivialiseras genom vuxnas obefogade inskränkningar i barnets rätt till överlevnad och utveckling.

Ägnat att skada personens självkänsla

Bris tillstyrker att samtliga ovan nämnda gärningar, oavsett om det rör sig om nedvärderande, förödmjukande, kränkande, eller om otillbörlig kontroll, ska vara ägnat att skada barnets självkänsla.

Bris välkomnar diskussionen i promemorian om att den utsatte själv inte ska behöva skatta sin upplevda skada i självkänslan. En alltför subjektiv bedömning hade orsakat svårigheter i förhållande till legalitetsprincipens krav på förutsebarhet. Det får därmed anses välvägd att man i prövningen gör en objektiv bedömning i vilken ett visst beteende eller en viss gärning, typiskt sätt, borde innebära skada.

Bris vill dock i samband med detta understryka att rättstillämparen, i de fall som berör barn, måste beakta barnets särställning och relation till förövaren. En viss gärning kan, generellt och objektivt anses innebära ringa skada om den utsatte är en vuxen, men om samma gärning däremot riktar sig mot ett barn från en förälder, kan det i stället utgöra en påtaglig skada för barnet.

Om ändringar i ändringar i åtalsregler i ärekränkingsbrott

Bris tillstyrker det alternativa förslaget om att i 5 kap. 5 § BrB införa en bestämmelse med hänvisning till reglerna i 4 kap. 4 a, b, eller e §§ BrB. Det får anses angeläget att beivra brott om förolämpning som sker inom ramen av ovan nämnda brottsrubriceringar, eftersom det på ett adekvat sätt fångar upp klandervärda gärningar som sker i en systematisk kontext i likhet med psykisk misshandel.

Psykisk misshandel som grund för barnfridsbrott

Bris delar inte utredningens uppfattning om att utesluta psykisk misshandel från att utgöra ett grundbrott för barnfridsbrottet i 4 kap. 3 § BrB. Genom att införa psykisk misshandel som grund för barnfridsbrott, skulle barns rätt till skydd mot våld ytterligare stärkas.

Psykiskt våld skapar, så som framförs på flertalet områden i utredningen, påtaglig skada hos ett brottsoffer. Likväl innebär barns bevittnande av sagda våld, att barn lider skada av att uppleva sin närstående bli systematiskt utsatt för psykisk misshandel.

Särskilt om rekvisitet försummelse

Utredningen har bedömt att försummelse inte ska regleras straffrättsligt. Bris delar utredningens slutsats och finner här anledning att särskilt kommentera detta.

Försummelse är i första hand resultatet av en bristande förmåga hos föräldern att tillgodose barnets behov. Orsaken är ofta föräldrars psykiska ohälsa, så som depression. Stöd till föräldrar för att kunna tillgodose barnets behov är en rättighet som barnet har enligt bland annat barnkonventionen.

Här kan Bris notera att samhället ofta brister i sitt ansvar. Åtgärden bör därför vara att i högre utsträckning än idag, se till att barn och föräldrar får rätt och mer stöd, inte en straffrättslig reglering riktad mot föräldrarna.

Det är däremot oerhört viktigt att alla relevanta samhällsaktörer inklusive rättsväsendet har kompetens om alla delar av våld som ett barn kan utsättas för, där även försummelse är vanligt förekommande.

Bris saknar även ett krav om särskild utbildning för domstolarna kring barnkonventionen och barns rättigheter.

Avslutning

Bris ser avslutningsvis positivt på de förslag som återfinns i utredningen. Den nya brottsrubriceringen, och de tillhörande rekvisiten, kommer förhoppningsvis bidra i stävjandet av det psykiska våldets utbredning.

Bris understryker dock vikten av ett barnrättsperspektiv i själva brottmålsprocessen, och att den omgärdande rättskedjan ser barnets särskilda ställning som rättighetsbärare.

Föredragande i ärendet har varit barnrättsjuristen Robin Rocksten.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Magnus Jägerskog', with a stylized flourish at the end.

Magnus Jägerskog

Generalsekreterare